

ŠTO TO NIKAD NIGDJE NIJE BILO?

Treća večer 38. Pozorišnih/kazališnih susreta u Brčko je dovela umjetnički ansambl Narodnog pozorišta iz Sarajeva sa predstavom „To nikad nigdje nije bilo“ rađenoj po motivima poznatoga romana „Istorija bolesti“, romanopisca, putopisca, scenarista i esejista Tvrтka Kulenovića /1935. – 2019./. Adaptaciju teksta i dramatizaciju potpisuje Darko Lukić, predstavu je režirao, sa punim poštovanjem prema svom nekadašnjem profesoru, lirski i toplo, Dino Mustafić, dramaturzi su Vedrana Božinović i Darko Lukić, scenografkinja Mirna Ler, kostimografska Lejla Hodžić, muziku je komponirao Damir Imamović, a vrlo zahtjevnu koreografiju zamislila i provela Ena Kurtalić.

Piše: Mladen Bičanić

„Predstava govori o vremenu rata“, reći će u jednom razgovoru uoči premijere Vedrana Božinović, dramaturginja: „dakle jednom nenormalnom periodu, mi je radimo u vremenu pandemije, dakle još jednom nenormalnom vremenu. I u svemu tome ponovo shvatim kolika je radost i privilegija baviti se pozorištem. I koliko meni pozorište znači... Darko Lukić je napravio nemoguće – dramatizirao je roman koji se čita na dah, koji je poetičan, intelektualan i

duhovit, emotivan i potresan, ali prije svega intiman. Moj posao je bio poštujući njegovu dramatizaciju utkati u sve to lični pečat upravo ovog ansambla, naše priče. Dakle, ništa ne pokvariti...“

Izvanredno uskladena i minuciozna igra čitavog glumačkog ansambla jedno je od osnovnih obilježja predstave, misao i glazba bešavno se spajaju u tom, na momente izrazito lirskom komadu o zaboravu i sjećanju, o bolu i tuzi zbog gubitka voljenih osoba koje neopazice nestaju iz naših života, njihovo trajanje nepovratno se gubi, klizi nam kroz prste a niti

ne shvaćamo da istodobno sa njima gubimo i dio sebe, a kada to shvatimo biti će već kasno, njih više nema, ne postoji više ni najmanja mogućnost da im kažemo sve ono što smo propustili, zaboravili ili se naprsto nismo usudili reći im dok su bili živi, tu među nama, a sada je kasno, bespovratno kasno. Predstava je to i o malim radostima i trenucima sreće koje nekada, također, niti ne uspijemo prepoznati i opaziti na vrijeme, u trenutku kada se događaju, a poslije na njih zaboravimo, kao da ih nikada nije bilo. Glumačku ekipu predvodi vrlo siguran Slaven Vidak, on je pisac, sam Tvrko Kulenović, Vedrana Božinović njegova je supruga Lidija, Kaća Dorić fascinantna u roli njegove majke, ulogu oca nosi Ermin Sijamija, Aldin Omerović Tvrtkov je brat Zoran, u fino izbrušenoj glumačkoj minijaturi, sjajna Emin Muftić predvodi komšije, komšinice i ostale protagoniste ove, unatoč broju lica koja se pojavljuju, vrlo komorne i intimne kazališne drame.

Tvrko Kulenović bio je čovjek teatra ali i veliki pisac, humanist europskih obzora, njegove misli o onome što se zbivalo u Sarajevu pod opsadom i granatama neizostavna je i dragocjena riznica, građa nepresušna za predstavu o strahotama i užasima rata ali i vlastitoj boli zbog gubitka najmilijih, jer, kako kaže: „...sa gubitkom ljudi gubim i dijelove svog života...“ Slutnja zla koje se nad nama nadvija u samoj je srži

nadolazeće kataklizme, apokalipsa je pred vratima, ništa nas ne može sačuvati od pada u taj ambis, a Tvrko Kulenović taj nadolazeći užas rata opisuje gotvo lakonski, aforistički: „...rat je intenzivan oblik života...“ Ali će i primjetiti, precizno i točno: „...Ovaj rat bio je drugačiji. Jer ovo što je bilo u Sarajevu, to nikad nigdje nije bilo. „, A to, što je to ustvari bilo, žitelji Sarajeva najbolje znaju, nitko im ne mora objašnjavati strahote tih strašnih dana i besanih noći niti im tumačiti zašto toga nigdje drugdje nije bilo. Predstava je to za pamćenje, opominjuća, puna neke duboke tame i sjete, ali nikako beznadna – neka trajna lirska, poetska nota u njoj preovladava sav horor vremena u kojem se zbiva.

Predstavom sarajevskog Narodnog pozorišta brčanski festival otvara blok gostovanja što ga čine četiri bosanskohercegovačke kazališne predstave koje su odigrane i na ovogodišnjem festivalu be-ha drame u Zenici – zajedničko im je da su sve nastale na tragu romana suvremene bosanskohercegovačke proze, bilo da je riječ o dobro poznatim klasicima ili mlađim autorima: uz Tvrktka Kulenovića, to su Mehmed Meša Selimović, njegov kuljni roman „Derviš i smrt“, predstava kojom će završiti 38. Pozorišni/kazališni susreti, te, kada je riječ o novim generacijama prozaika, Darko Cvijetić sa „Šindlerovim liftom“ i Selvedin Avdić i njegovih „Sedam strahova“.

— TEATAR SJECANJA I „TO NIKAD NIGDJE NIJE BILO“ —

Pozorišna predstava „To nikad nigdje nije bilo“, rađena po motivima romana Tvrta Kulenovića „Istorija bolesti“, u produkciji sarajevskog Narodnog pozorišta, je po mnogo čemu karakteristična kada su u pitanju dvadeseti obnovljeni Susreti pozorišta BiH u Brčkom. Specifična i bitna je kako po instituciji koja je producirala, tako i po autoru romana po čijoj osnovi je rađena. U okviru dvadesetih obnovljenih Susreta pozorišta / kazališta u Brčkom, 2021.godine mnogo toga se pogodilo što je bitno i za Festival, i za Narodno pozorište iz Sarajeva.

* * *

Piše: Srdjan Vukadinović

U godini kada se organizuju Dvadeseti po redu obnovljeni ili XXXVIII ukupno organizovani Susreti pozorišta / kazališta, najstarija profesionalna pozorišna kuća u Bosni i Hercegovini, sarajevsko Narodno pozorište, obilježava vijek od svoga osnivanja. Tako da je ova institucija kao najstarija i prva u BiH, kada je u pitanju nastanak profesionalnog teatra stožer i temeljni kamenac istorije pozorišta u Bosni i Hercegovini. U svom tom vremenu ona je bila i

temeljni putokaz kako i što raditi na profesionalnim scenama. Da nije sarajevska „Kuća na Obali“ prije dvadeset godina, uz banjalučko Narodno pozorište Republike Srpske, dala potporu i podržala obnovljene Susrete pozorišta pitanje je da li bi oni započeli te, ne tako davne 2002. godine. Tadašnji upravnik Narodnog pozorišta u Sarajevu bio je Tvrko Kulenović. Bezrezervno je podržao obnavljanje Susreta i dao značajan odlučujući impuls u njihovom obnavljanju.

Dogđaji iz njegove „Istorije bolesti“ itekako se mogu primijeniti na sve pokušaje destrukcije i otpora koji su tada bili protiv obnavljanja Festivala u Brčkom.

Predstava za koju adaptaciju i dramatizaciju uradio Darko Lukić, a režiju potpisuje Dino Mustafić je svojevrsni teatar sjećanja, kako na godinu i vrijeme obnavljanja Susreta pozorišta / kazališta, tako i na sve ono što je u prošlosti, makar onoj bliskoj opterećivalo društvene i komunikacijske odnose u BH društvu. Tumačenje sadašnjosti i projekcije budućnosti se itekako mogu izvući i na osnovu romana, a i pozorišne predstave.

Kroz priču i prisjećanje o danima uspjeha i nemira u sarajevskom Narodnom pozorištu i njegovu vrijeme trajanja može se napraviti paralela sa svim lošim i dobrom stanjima u društvu. Istorija bolesti društva je dugotrajna i ona još nije izliječena. Naprotiv potpuni oporavak se i ne nazire.

Bolest je uništila ideale i nadu u bolji život. Nekačko se uvjek iz godine u godinu očekivao boljitek života. A on nikako nije dolazio i ne dolazi. Društveni pakao tokom godina pretočio se u životni pakao pojedinaca i grupa. Nekima koji su profitirali iz svega toga je i odgovarao onaj pakao o kome govori Tvrtko Kulenović. Jedino u stvaranju takve atmosfere se i snalaze. U uslovima društvene humanosti, empatije i ostvarenosti ne mogu funkcionsati. Ne snalaze se. Kulenovićevo stanje pakla i paklenog života im

jedino odgovara. Bore se protiv svih uzusa ravnoteže sreće i zadovoljstva u životu. Njihovi uzusu su nesigurnost i proizvodnja veječitog straha od nekoga drugoga ili trećega. A taj neko je često i imaginaran.

Sarajevska predstava kroz analogiju i paralelizam slika iz Kulenovićevih opisa u romanu i pričanja glumačkih aktera, nekih sličnih svojih situacija koje su prebolovali, nije priča o jednom ratu, onom od 1992-1995.godine. To je priča o mnogim malim i velikim ratovima koji traju na južnoslovensim prostorima i koji se nikada ne završavaju mirovnim sporazumom. Završavaju se tinjajućim projekcijama nekih novih bolesti koje lebde u zraku kao kakve aveti prošlosti i prijete da se uvjek i u svakom vremenu aktiviraju zbog nedoraslih ljudi spremnih da im se suprostavje i da izliječe društvo.

Scenska priča protagonista sarajevske predstave na površinu veoma jasno i uvjerljivo kristališe priču o bezumlju u društvu veoma umnim i logičnim scenskim rješenjima. Pri tome tako nešto „nikada nigdje nije bilo“ pokazuje i oslikava jedno rizično društvo po pitanju mnogih dešavanja. Isto koliko je po njega opasna ta sintagma ništa manje opasna nije i ona „to samo ima ovdje“ u smislu samohvalisanja i promovisanja samo znanih „vrijednosti“ onima koji upravo funkcionišu jedino u istoriji bolesti i kroz nju. Dobar balans za pravu mjeru ponašanja kada bolest potpuno dominira u društvu može biti i sarajevska predstava.

Darko Lukić, profesor, teatrolog, dramski pisac, prevodilac

— OVO JE INTIMNA PRIČA O ČOVJEČNOSTI —

To je zapravo jedna intimna priča o gubicima, nesrećama, patnjama, bolestima i, naravno, da ne bude to sve sad tako mračno, to je priča i o optimizmu i o ljubavi i o onome što ostaje na kraju svega, o nekoj čovječnosti o kojoj taj roman fantastično govori.

Razgovarala Danijela Regoje

Vi ste uradili dramatizaciju romana „Istorijske bolesti“ Tvrtske Kulenovića. Ovaj roman smatra se jednim od najznačajnijih u savremenoj bh književnosti. U čemu ste vi vidjeli njegov značaj?

Ja sam prvo bio, moram priznati, kako iznenađen i počašćen pozivom da to radim. Onda sam mislio da će to ići jako lako, jer Tvrtska sam privatno jako dobro poznavao. Bio mi je profesor na fakultetu, pa kolega, pa suradnik, pa onda i prijatelj, tako da sam mislio poznajem roman, poznajem likove iz romana, žive i mrtve, i mislio sam da će to biti jako jednostavno.

Nažalost, nije bilo iz dva razloga. Prvo, ja sam osjećao tremu skoro kao i kod izlazaka na ispite kod Tvrtske kad sam bio student, a s druge strane, roman je zaista toliko slojevit i toliko stvari nudi da sam shvatio da moram posegnuti puno dublje. Pa sam onda koristio i drugi Tvrtskog roman „Čovjekova porodica“, onda njegove eseje, razne intervjuje, zapise, njegove misli „rasute“ na mnogim stranama, ali sam se, takođe, oslonio i na Tvrtskove velike književne ljubavi, to su Dante, Bulgakov i Kiš. Tu sam isto našao neke inspiracije, koje sam unio u ovu dramatizaciju i, naravno, za temu bolesti, o kojoj on piše tako moćno, tako silno, kada je u pitanju bolest njegove supruge i njegove majke, bila je neizbjegna Suzan Zontag sa svojim esejima o boles-

ti. Tako da sam koristio jako puno različitih materijala, da bih na kraju došao do jedne priče koja nije priča o Tvrtkovom romanu, ili samo Tvrtkov roman, nego je priča i o Tvrktu i o ljudima oko njega i o nama danas, o ljudima koji su onda bili i o ljudima koji su tu danas. To je zapravo jedna intimna priča o gubicima, nesrećama, patnjama, bolestima i, naravno, da ne bude to sve sad tako mračno, to je priča i o optimizmu i o ljubavi i o onome što ostaje na kraju svega, o nekoj čovječnosti o kojoj taj roman fantastično govori.

Sad ste djelimično odgovorili i na moje naredno pitanje, a to je, jeste li imali onu dozu strahopoštovanja koje imamo prema velikim književnicima, a kakav svakako jeste i Tvrtnko Kulenović, pogotovo zato što više nije s nama i s druge strane zbog toga što je riječ o jednom duboko emotivnom romanu?!

Riječ je zaista o duboko emotivnom romanu, pogotovo kada, kao što sam rekao, lično poznajete sve te ljudе i sve te sudbine. I onda to nije samo neki književni, literarni materijal, onda je to zaista emocionalni materijal. A onda sam sjetio, nekad davno, kada sam bio student druge godine pa sam kod profesora Tvrtnka Kulenovića pisao seminarski rad, a onda mi je on vratio prvu

verziju i rekao „ne zanima mene ništa što je Dante napisao, ja sam Dantea davno pročitao. Mene zanima što je Darko napisao“. I kada sam se sjetio toga, shvatio sam da trebam ići iz nekog svog duboko emotivnog doživljaja, tog cijelog materijala. Pitao sam, naravno, Dinu (op.aut. Mustafića, reditelja) mogu li ići u tom pravcu, a on je rekao, dapače, to je upravo ono što nam treba, da mi idemo iz svojih vlastitih priča prema Tvrktu. I tada je zapravo postalo jednostavno raditi dramatizaciju. Onda je postalo lijepo, raspisivalo se samo od sebe onog trenutka kada sam uspostavio neki emocionalni kontakt. Sve do tada, na nekoj intelektualnoj razini, bila je trema, ne strah, nego strahopoštovanje prema ličnosti, prema ljudima o kojima se piše u tom romanu, prema tom djelu i prema tim nekim mojim odnosima s Tvrtkom i s njegovim djelom.

Pomenuli ste Dinu Mustafića, reditelja ove predstave, on ovo djelo opisuje kao jedan od najznačajnijih romana o umjetniku koji je svjedok rata u Sarajevu. Ovo je slojevit roman koji, osim te unutrašnje čovjekove borbe, ima mnogo toga. Tu je i priča epohe, kulturoloških, socijalnih, ali i političkih okolnosti koje su dovele do rata.

Da, to je zanimljivo da se zapravo rat tu pojavljuje samo kao scenografija. Rat se pojavljuje kao okvir i on nije tema tog romana. On je samo jedan teški okvir života jednog čovjeka koji u tim strašnim okolnostima gubi dvije vrlo važne osobe, svoju majku i svoju suprugu. Dvije velike i važne žene svog života, djelično i zbog toga što se okolo događa rat, njima se ne može pomoći, on je bespomoćan, on ih čak ne može ni sahraniti propisno i dostojanstveno. I onda taj rat kroz tu vizuru postaje puno strašniji i veći. Tvrтko u tim svojim refleksijama, razmišlja i o Španskom građanskom ratu, razmišlja i o ratovima kroz dugu povijest, razmišlja i o teškim epidemijama koje su se događale. Razmišlja o svim tim nesrećama i nevoljama narančno reflektirajući se i na sve okolnosti iz kojih nastaje taj rat, pogotovo ako znamo Tvrтkovu kosmopolitsku životnu situaciju. Prije tog rata njemu je naprsto nešvatljivo da nestaje taj svijet u kojem su svi ljudi zajednički funkcionalni, stvarali jedan isti neki duhovni, kulturni svijet koji se pred njegovim očima raspada i rasipa na njemu nerazumljive načine.

Koliko je važno, a rekla bih da jeste, da se taj glas čovjeka koji se suočava s gubicima najdražih u neka zla vremena čuje i danas kada živimo u vremenu koje nije dobro, a najdraže gubimo, ne u klasičnom ratu, nego u onom u kojem se borimo s pandemijom korona virusa?

Pa najstrašnije je to što najdraže gubimo upravo, kao što ste rekli, bez ijednog ispaljenog metka. Ta Tvrтkova divna priča o njegovoј majci koja polako odlazi zbog starosti, zbog nemogućnosti da joj se u ratu pruži adekvatna pomoć itd, podsjeća me na one strašne situacije u ovoj pandemiji gdje su ljudi gubili svoje roditelje, bake, djedove, a da nisu mogli ni doći do njih, da ih vide zadnji put, da se oproste s njima. A još strašnija mi je bila na mnogo mјesta izrečena i provedena u djelu ta okrutnost svijeta koji je govorio „od toga umiru samo starci, neka umiru, šta nas briga. Neću ja valjda prestati ići u restorane, kafiće i diskoteke zato što će zbog toga neka baba umrijeti“. Svejedno što je to možda i njihova ili baka. Koja je to beščutnost i ona je mene u ovoj pandemiji najviše užasnula, ta strašna sebičnost ljudi da ne žele ni za milimetar pomjeriti te neke svoje dnevne navike i običaje, neovisno što će time ubiti nekoga, pa možda i svoje najbliže. E to me zgrozilo u ovoj pandemiji. I onda sam pomislio, zašto se zgražavam kada u ratu ljudi postaju tako užasno okrutni, kada evo i u miru, u jednoj velikoj krizi koja

je nastala, iz ljudi najednom progovori jedna strašna sebičnost, jedna nevjerljivatna nebriga i neempatija prema drugim ljudima oko sebe. Jedna spremnost da se žrtvuju ljudi oko sebe zbog ličnog konformiteta. Ta jedna strašna panika je proizvela jednu užasnu, životinjsku sebičnost. I prirodno je da se ona pojavi u jednom velikom stresu, u šoku, ali nije prirodno da se iz nje ne izade, da se otkloni, da se postupi ljudski, jer ta empatija je zapravo jedino što nas razlikuje od životinja.

Koliko je ova pandemija inspirativna za umjetnike, za autore?

Pa inspirativna je koliko i svaka velika kriza i trauma. Ja se bojam da će se ta trauma još dugo, dugo, kada se završi ovo sa pandemijom, povlačiti jer ljudi su zaista beskrajno frustrirani. Kompletni životi su se promijenili svima na planeti. Do krajnjih, bolnih, granica su izašle na vidjelo razlike između bogatih i siromašnih, između privilegiranih i potlačenih. To je jednostavno jedna slika koja se ne može tako lako zaboraviti.

Profesore, od 2018. živite u Njemačkoj, radite po cijeloj Evropi... Vrstan ste teatrolog, profesor, dramski pisac, prevodilac, pratite pomno evropski teatar.... Kolike posljedice pandemija ostavlja na isti?

Mislim da ostavlja posljedice čijih dimenzija i dometa još ne možemo biti ni svjesni. Bilo koje traumatsko iskustvo kada se događa tek kasnije postajemo svjesni njegovih dimenzija. Jednostavno, način svakodnevnog života se užasno mijenja. Ja predavanja držim na zoom-u, komuniciram sa studenticama i studentima mailon, zoom-om, telefonom...svim mogućim načinima osim oči u oči, onako ljudski, kako se susreću ljudi koji o nečemu razgovaraju. Trebao sam naučiti iz početka kako unijeti neku ljudsku komunikaciju u taj hladni, digitalni, prenos informacija. Tako da se tu jako puno stvari mijenja iz osnova. Gledali smo predstave na ekranu. One koje gledamo uživo su onim strašnim mjerama, koje se odnose na broj publike i niz drugih ograničenja. To su strašne promjene i mislim da ćemo tek za koju godinu postati svjesni u kojoj mjeri su one velike i duboke. I u kojoj mjeri su ostavile traga na naš način života i kulturu.

SLAVEN VIDAK, GLUMAC

UMJETNOSTI NEMA BEZ EMOCIJA

U predstavi Dine Mustafića "To nikad nigdje nije bilo" Slaven Vidak tumači glavnu ulogu, lik Tvrтka Kulenovića čiji je roman „Istorija bolesti“ objavljen 1994. godine u ratnom Sarajevu.

Razgovarala Sanita Jerković Ibrahimović

„Umjetnosti nema bez emocija”, kaže se u predstavi. I pozorište je umjetnost, samim tim koliko ste emocija unijeli u lik Tvrтka koji igrate?

Meni je uvijek jako emotivno ovo igrati, ovu predstavu. Zapravo najviše najemotivnije u meni se ti procesi pokreću u ovoj od svih uloga koje sam igrao do sada. Ali nije pitanje naših emocija na sceni, pitanje je vaših emocija u publici. Mislim da je to važnije pitanje.

Da li ste osjetili emociju u publici večeras u Brčkom?

Ne mogu reći da sam osjetio emociju, ali sam osjetio da dišemo zajedno. To je jako važno bilo. Osjetio sam neku toplinu u cijelom prostoru i zajedništvo. Nije bilo granice između nas na sceni i vas u publici.

Kako ste dobili glavnu ulogu u ovoj predstavi i kakva je bila saradnja s Dinom Mustafićem?

Dino Mustafić me je pozvao, zapravo, prije nego što se počela raditi predstava, bio sam

vršilac dužnosti direktora Drame. S Dinom sam pričao kao sa rediteljem koji treba doći za godinu dana da rezira. I pričali smo o tekstu, adaptaciji romana Darka Lukića zapravo. Nikad mi nije spomenuo ovu ulogu, mada on kaže da jeste. Tačnije jedno mjesec dana prije početka rada na predstavi mi je rekao da hoće da ja igram Tvrtka. Tako da sam prilično bio šokiran, malo i iznenaden. Jednom sam izjavio za medije, a Tvrtkova supruga mi je poslje rekla da je to tako tvrtkovski, je da sam rekao da sam se ukeketio. Stvarno jesam i jako sam se bio uplašio cijelog procesa ali sam i imao, kao i što sad imam, ogromno povjerenje u Dinu Mustafića. I znao sam da ako iko me može riješiti tog straha da je to Dino Mustafić.

Na sceni 13 glumaca, more rekvizita, muzika, pjesma, ples. Bogata scena s glumcima raznih generacija. Kako je bilo raditi sa svima njima?

Bilo je divno, to je jedan divan ansambl. Naravno nismo svi iz Narodnog pozorišta Sarajevo. Potpomognuti smo mladim snagama i Kaćom Dorić kao jednim doajenom. Zapravo ja nemam osjećaj da su neki stariji, a neki mlađi. Kada smo na sceni svi smo valjda isto godište. Naravno prema Kaći imam poštovanje kao i prema drugim starijim kolegama. Ali nikako ne osjećam da sad mlade kolege prema meni trebaju imati ne znam kakvo poštovanje. Osjećam da smo svi ustvari bezvremenski.

S obzirom na to da su Susreti takmičarskog karaktera da li postoji razlika kada igrate predstavu onako i kad je igrate da bi ste možda pobijedili ili osvojili neku nagradu?

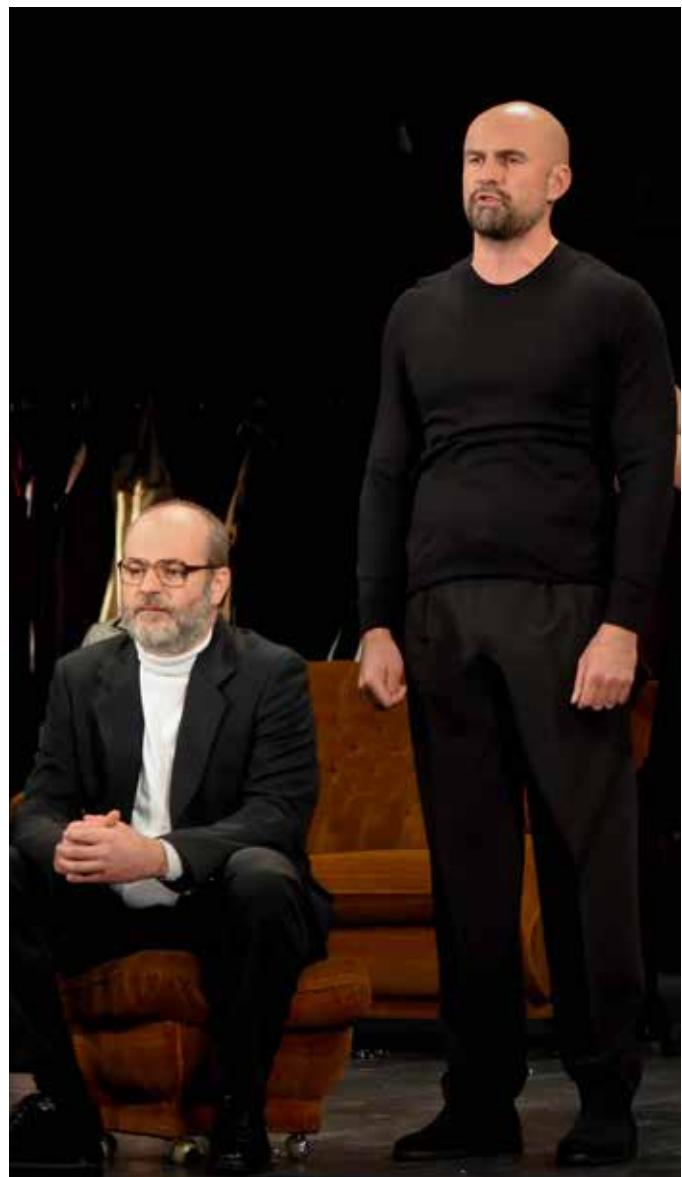
Zaista ne znam. Najvažnije je kako se mi uvežemo s publikom i kako se stvori to zajedništvo. A ostalo, zamislite da sad neko od nas na sceni misli na žiri. Meni je to nepojmljivo. „Ne mogu da pojmid“ što bi rekao Tvrtko.

Predstava se završava pjesmom u kojoj se između ostalog postavlja pitanje i to kako ćemo se sjećati ako svi zaborave.

Da, jaka je ta pjesma i često mi prolazi kroz glavu kako je višezačna, kako je bolna. Ne znam šta bih rekao.

Mislite li da ćemo se kroz roman „Istorijske bolesti“, pa i kroz ovu predstavu „To nikad nigdje nije bilo“ i dalje ipak sjećati?

Umjetnost i kultura tome i služe, da ne zaboravimo. One će preživjeti i nadživjeti sve. Sve ove dnevno političke budalaštine kojima smo zatrpani i kojima nas maltretiraju. Siguran sam da te kreacije koje vrijede sada da će vrijediti i za puno, puno godina.

MONA MURATOVIĆ, GLUMICA

POZORIŠTE MORA DA IMA KATARZIČAN EFEKT

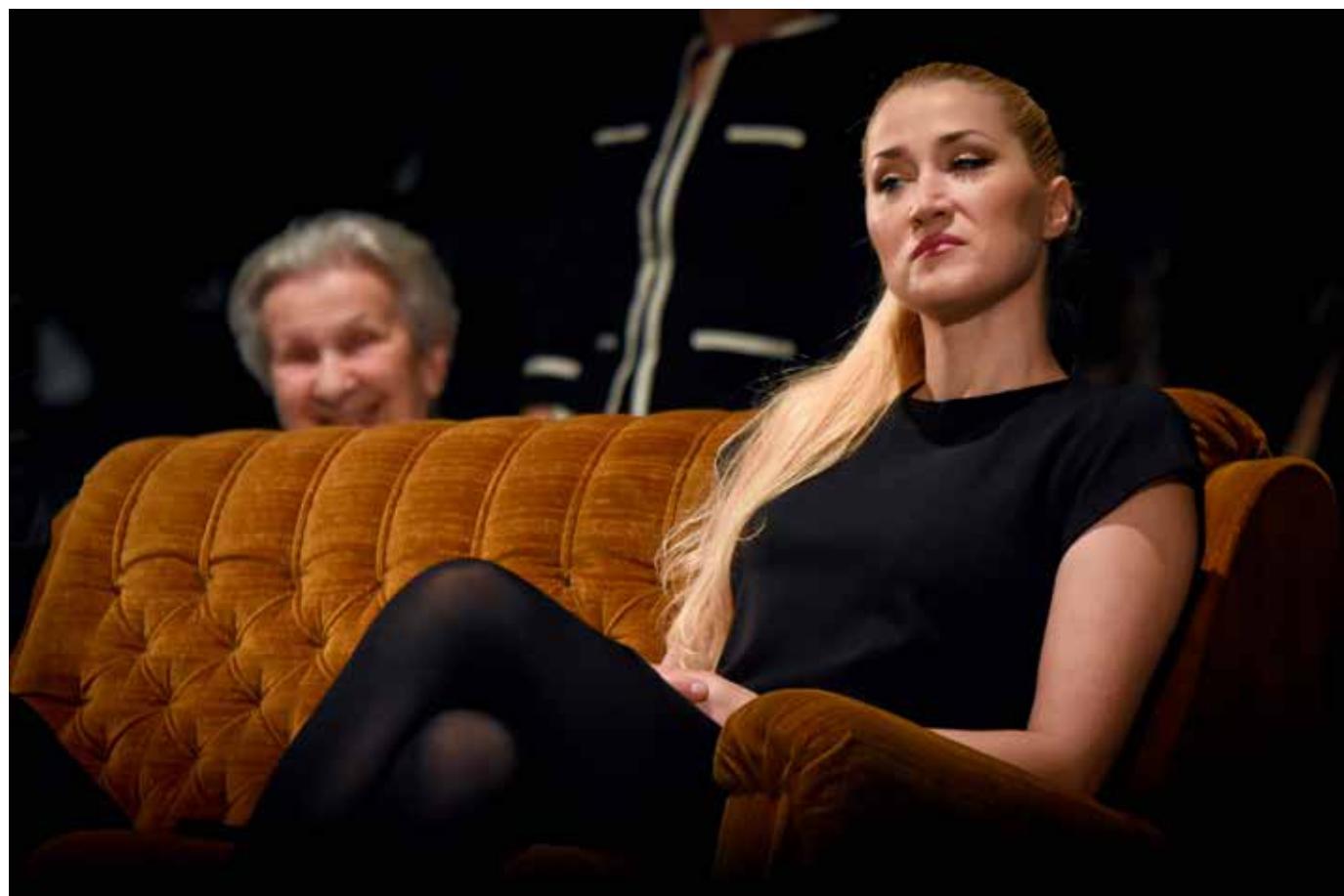
Ansambel Narodnog pozorišta Sarajevo pred brčanskom je publikom izveo predstavu "To nikad nigdje nije bilo". Na sceni mnoštvo glumaca, a među njima i Mona Muratović koja je, rame uz rame s kolegama, pričala tešku priču o teškim vremenima.

Razgovarala Alma Kajević

Koliko je zahtjevno i komplikovano bilo pripremati se za predstavu "To nikad nigdje nije bilo"?

Pričali smo o našem intenzivnom životnom iskustvu, o ratu u Bosni I Hercegovini, a predstavu smo pripremali u vrijeme najvećeg lockdowna. Bila je teška situacija, bili smo pod maskama i po osam sati dnevno. Unatoč tome rad na predstavi je imao izuzetno iscjeljujući efekt na sve nas. Nažalost, zbog korone predstavu nije pogledao onoliki broj ljudi koliki bi bio u normalnim uslovima, ali oni koji jesu s nama su dijelili svoje viđenje predstave. Pozorište

mora da ima katarzičan efekt i ako nešto doživite na predstavi onda je to dobro, bilo negativno ili pozitivno. Jedan trenutak u kojem ste ostali bez daha ili vam je dirnut neki dio duše ili srca znači da smo mi napravili posao. Mi smo svih iznijeli neki svoj lični materijal, nikome nije bilo jednostavno. Naravno da nije sve od tog materijala ušlo u predstavu. To smo zakamuflirali u priču o univerzalnosti ljudskog iskustva. Konkretno moja priča je stavljen u hronološki red španskog građanskog rata, ali sam sigurna da je postojala neka žena koja je kao moja mama kuhalala svojoj djeci ložeći svoje cipele ili dječje lutkice. Sve u svemu, bilo je veoma intenzivno i jako lijepo raditi na ovoj predstavi.

Kažu da je tematika koju ste obradili u predstavi teška kao život. Slažete li se?

Nažalost, mi pod ovom nebeskom kapom živimo na prostoru koji obiluje događajima. Nedavno sam razgovarala s jednim gospodinom iz Danske koji je naslijednik duge loze ljekara. Kazala sam mu kako mi ovdje ništa ne možemo da naslijedimo. On mi je na to odgovorio da on istorijski nije imao skoro nikakvo stresno iskustvo u svom životu. A mi, jedini kontinuitet koji imamo je kontinuitet diskontinuiteta. Taman nešto napravimo, desi se neki rat. Moja nana, koja je nedavno umrla, preživjela je dva rata i nosila je izuzetno teška iskustva iz oba. Ono što želim kazati je da kada živate na ovom prostoru uvijek vam neki događaj udari šamar i protrese život. Ako ništa, dislocira vas s mjesta gdje živate i to ne vašom voljom.

Kažete da zapravo nismo imali mogućnosti i vremena da njegujemo naslijedne tradicije koje su u ostaku Evrope normalne?

Nažalost tako je. Imamo samo tu vrstu podjela na mi i oni. A zapravo život nije takav jer smo uvijek živjeli skupa. Mi to znamo. Ne treba nama dolaziti niko iz Evropske zajednice da nam objašnjava kako se živi skupa, mi to naprsto imamo. Rat je zamisao ljudi koji se znaju ali oni nikada ne uđu u rov. Oni zavade ljudi koji se međusobno ne znaju da bi sprovodili njihove ideje. Možda sam malo konfuzna, ali to je zato što je predstava koju smo upravo odigrali veoma intenzivna i zahtjevna, potrebna nam je specifična koncentracija da bismo je odigrali kako treba. Ona korespondira s ljudskim iskustvom, što znači da će svako ko je doživio nešto intenzivno u životu naći neki dio predstave koji će ga ganuti na neki način.

Kada je u pitanju predstava, da li Vam je bilo zahtjevnije iznijeti tekst koji prati Vašu ulogu ili glumiti samo pokretima, bez teksta?

Sve je to proizvod improvizacija koje smo fiksirali. Za ovaku vrstu predstave morate biti cijelovit glumac, fizički izuzetno spremni, imati i neku vrstu muzičkog obrazovanja i biti glumac koji je spremni da vrlo brzo mijenja odnose, da skače iz situacije u situaciju, da se stalno pali i gasi. Ne znam kako bih opisala učenje teksta, ali mogu reći da ga je najteže interpretirati.

Spominjete cijelovitost glumca. Je li Vam i u pripremi ove predstave, u toj potrebi za cijelovitošću, pomogla Vaša ljubav prema pisanim, muzici i plesu?

Mi glumci smo najsretniji kada možemo da se u cijelosti iskažemo. Mislim da niko ne voli reditelje koji samo podijele zadatke i kažu ko šta da radi. Mnogo je ljepše kada i sam učestvuješ u stvaranju predstave. Većina glumaca u mom pozorištu su svestrani i zanimljivi ljudi koji posjeduju širok dijapazon vještina. Ovom predstavom smo počeli obilježavanje sto godina Narodnog pozorišta Sarajevo ali smo imali još jednu čija premijera je izvedena na stogodišnjicu pozorišta. I to je jako zahtjevna predstava, u kojoj svi radimo dosta toga. Sve u svemu, veoma je zahtjevno biti u ansamblu Narodnog pozorišta ali je super jer smo svi dorasli zadatku.

Kada već pričamo o stogodišnjici Narodnog pozorišta Sarajevo, šta za Vas kao glumicu znači biti dio pozorišta koje traje cijeli vijek?

Ne mogu riječima opisati količinu poštovanja spram činjenice da je bilo šta u našoj državi uspjelo da ima stogodišnjicu, upravo zbog diskontinuiteta o kojem smo razgovarale. Sjećam se kada sam prvi puta, kao mala djevojčica, ušla u Narodno pozorište. Gledala sam neku operu, sve mi je izgledalo prekrasno i grandiozno. Sigurna sam da sve moje kolege i ja naravno s огромnim poštovanjem svaki put ulazimo u Narodno pozorište, uz zahvalnost svim ljudima koji su učestvovali u njegovom građenju. Sto godina su tu glumci dolazili, učili svoje uloge, izlazili s premijerama, dobijali cvijeće i kritike. Zamislite samo koliko je publike tokom tih godina prošlo kroz pozorište. Meni je to jako dirljivo.

KAĆA DORIĆ, GLUMICA

PUNOM EMOCIJOM KROZ PREDSTAVU! ŠEZDESET I JEDNA (61) GODINA RADA U POZORIŠTU!

Ogromno iskustvo je iza velike glumice Kaće Dorić, koja upravo ove godine puni čak 61 godinu na sceni. Brčanskoj publici u predstavi pod nazivom „To nikad nigdje nije bilo“ čiju režiju potpisuje Dino Mustafić, odigrala je ulogu majke. Podijelila je s nama i njeno viđenje sadašnjice koju proživljavamo i prenijela je poruku nade za mladi naraštaj koji to u velikoj mjeri proživljava.

Razgovor s istaknutom glumicom odisao je mirnoćom i velikom toplinom njene duše.

Razgovarala: Andelka Đurić

Šta Vama znači scena?

Motiv, je to što osjećam da pripadam sceni. U zadnje vrijeme meni moj život meni izmiče, osjetim neku nelagodu, problema ima svako od nas, mnogo i jedino kada sam na poz-

rišnoj sceni osjećam da sam ja JA, dobro se osjećam i mogu reći da sam shvatila da tu zaista pripadam, što govore sve ove moje godine trajanja i to će u decembru biti 62 godina. Ja, zaista moram istaći da volim kada me neko sretne na ulici i javi se sa željom da popriča sa mnom, jer ili me se sjećaju ili su me nedavno gledali, ali moje generacije je sve manje i manje.

NEKE ZNAČAJNE ULOGE

Ofelija (Hamlet), Viola (Bogojavljenjska noć), Kate (Tripče de Utolče), Kasandra (Trojanke), Sonja (Ujka Vanja), Heda Gabler (Heda Gabler), Barblina (Andora), Antoaneta (Biografija i igra), Sluškinja (Osveta ruske sirotice), Maša (Tri sestre)...

**Da li biste mogli s nama podijeliti svoje
viđenje predstave u kojoj ste odigrali lik
majke?**

Prijateljstvo Tvrta Kulenovića i mene je počelo još u Beogradu na studijima, ista smo generacija. On je studirao književnost a ja sam bila na Akademiji. Želim podijeliti s vama i s publikom, da smo Tvrto i ja zajedno dobili nagradu „Zlatni lovorov venac“ za doprinos teatru i sve je nekako i na ličnoj i profesionalnoj razini vezano za ovaj komad. Mi smo veoma ponosni ovom našom predstavom i mislim da je jako lijepo što smo je odigrali u Brčkom i da je ovaj grad zaslužio da vidi do čega nam je stalo. Ja više ne nosim repertoar, kao što znate i trudim

se da se ne osramotim i moj udio koliko god da je mali, da ima svoje značenje.

Lijeći li pozorište dušu?

Moram biti iskrena, teško je vjerovati u ovo doba. Raspamećena sam! To uviđam kod kolega na sceni. Mislim da mladi veoma teško pronalaze čvrsto tlo. Teško je vjerovati, kad se sve ruši oko nas, teško je vjerovati da ti svojom energijom ili mi svojim energijama možemo graditi. Pozorište, stvara novi život, a u jednoj situaciji kad sve okolo taj isti život ruši, sigurno njima nije lako. Moje trajanje im može možda reći isplati se boriti, ma koliko bilo teško i bolno.

Emina Muftić, Glumica

ODLASCI SU NEMINOVINI

Emina Muftić u predstavi „To nikad nigdje nije bilo“ igra više likova, ili preciznije kazano, glasova s kojima glavni lik vodi dijalog. Njezini likovi su glasovi pišćeve struje svijesti koju unosi u roman „Istorija bolesti“, a u malim fragmentima Muftić je sama svoj autentični glas koji svjedoči o gubitcima. Njezina uloga je kameleonsko titranje između fikcije i stvarnosti.

Piše: Emina Osmić-Hajdarević

Opet igrate u Brčkom?

Prije svega hoću da pozdravim Brčko i publiku vašu. I da kažem da ja jako volim doći u Brčko i da svaki put predstava u kojoj ja igram dolazi u Brčko, da ja budem veoma radosna. Volim šetati, volim vašu ravnici.

Šta je po vama bitna poruka koju publika treba ponijeti sa sobom poslije predstave?

Predstava je antiratna prije svega. Tiče se svih nas ovdje u puno drugih ljudi na planeti. To što se dešava-

lo ovdje, dešava se i u drugim zemljama ili se dešavalо. Historija je bila obilježena ratom. Ono što mi želimo prenijeti je zaista ta poruka da je rat nepotreban. Meni je stalo puno više do mira nego do granice. „Bolje živjeti u miru, nego u pravu“, negdje sam to pročitala. Treba biti spremna, otvorena, da se proanalizira, da se prihvati krivica, da se pronađe. Da kažeš: „OK, to je u moje ime možda neko radio. Ja ću drugačije.“

Ova je predstava jedna u nizu vaših saradnji s Dijonom Mustafićem?

Dino i ja smo dosta radili zajedno. Mi smo poznanici još od rata. On je bio mlađi, student režije, pa mlađi

reditelj. Sjećam se dobro njegove prve režije Sartrov „Zid“; i sad se sjećam mladog vikog, mršavog dečka u mantiliću, koji je došao i rekao: „Je li vam se stvarno svidjelo?“ Tako da ta saradnja dugo traje i to je jedno drugarstvo. Dinu zaista odlikuje jedna lakoća prilikom saradnje. Podatan je kao reditelj, spremam je da razmisli o prijedlogu – mudar je.

Večerašnja predstava govori o neminovnim gubitcima. Jedan njen moto je da „sa gubitkom ljudi, gubimo i dio svog života“. Podsjetimo se da je Tvrtko Kulenović otišao 2019. godine, Ljubica Ostojić 2021.; šta znače ti gubitci?

Vi ste naveli samo ta dva imena. Ali ako krenemo, od Voje Vujanovića, Marka Kovačevića, Ace Jevđevića, oni su ranije, nažalost, otišli. Kolega mojih, u ratu, evo imena su nekih kolega nabrojana kojih se čovjek sjeti sa dragošću. Da ne kažemo o veličinama kao što je bio Uroš Kravljača, pa evo u zadnje vrijeme i Dragan Jovičić. Puno ljudi, tako da je to život. Sve je to život. Odlasci su neminovni, a čovjek naravno gubi puno. Znate, gubi se svakodnevna slika. Sjetim se uvijek moje mame koja kaže da joj tri-četiri čovje-

ka fale u Sarajevu već nekoliko godina. I osjeti se ta pustoš.

Dramski tekst „To nikad nigdje nije bilo“ je satkan od fragmentiranih glasova koji su u dijalogu s glavnim likom. Vi igrate različite glasove, koliko je takva struktura zahtjevna za glumicu?

Da, to jeste jako zahtjevno za glumca. Čak je zahtjevniye nego klasična, realistična gluma, jer moraš biti potpuno in, moraš biti stalno u punoj koncentraciji i disciplini da voziš svoj lik i to se stalno razbijas, to je stalno jedna destrukcija, međutim, vježba čini majstora. Potrebna je određena zrelost, a kod ovih mlađih, dobar trening.

Može li se uprijeti prstom u bolesti sadašnjeg društva?

Ja bih voljela da uprem u neko zdravo mjesto čovječanstva i planete. Ovo je strašno doba sotone. Moja svijest mi ne da da ostanem pasivna; nemam mir da se držim po strani. Mislim da je borba važna.

ADNAN SALIHOVIĆ, MUZIČAR

MUZIČKI MITOLOŠKI DUH SARAJEVA

Piše: Kristian Bilić

U ovoj izuzetno teškoj predstavi, teške teme jednog teškog vremena, čuli smo šta glumci pričaju, ali šta to muzika priča?

Prije svega moram da kažem da je muziku pisao Damir Imamović, prvo da njega akreditujemo i mislim da bi on vjerovatno bolje mogao da priča o ovoj muzici od mene, ali evo iz mog ugla, mislim da muzika pokušava da prati to što glumci pričaju i nekaško pokušava da bude jedna cjelina uz ostale dijelove predstave uz koreografiju, uz samu glumu, uz replike glumaca nekako pokušava da ne odudara nego da bude u totalnom skladu i harmoniji sa svim ostalim elementima ove predstave.

Koliko ova muzika, prateći tematiku, oslikava „duh Sarajeva“?

Mislim da jako puno oslikava taj pomalo mitološki duh Sarajeva. Mislim da se Damir potrudio da napiše muziku koja će nekako dočarati Sarajevo i koja će ga predstaviti u najboljem svjetlu zajedno sa ostalim bitnim elementima predstave.

Kakvo je iskustvo raditi na ovako jednoj predstavi?

Pa lično ovo mi je prva predstava, tako da svakako je to fenomenalno i divno iskustvo upoznati sve ove ljude, raditi zajedno s njima, raditi s Dinom Mus-

tafićem. Zaista je jako interesantno iskustvo, s tim da je nekako, s obzirom na tematiku predstave, pomalo i iskustvo s gorčinom ali u konačnici, zaista je ovo jedno predivno iskustvo.

Ko je ustvari Adnan Salihović?

Pa niko posebno, muzičar između ostalog i ne mnogo više od toga, mislim da se možemo na tome da zadržimo, muzičar koji je radio na ovoj predstavi, ko je radio pored toga neke svoje projekte koji sada nisu ni bitni pored ove predstave.

Prva predstava i odmah u ekipi s Dinom Mustafićem, Damirom Imamovićem i Narodnim pozorištem Sarajevo, koliki je to uspjeh za Adnana?

Pa čast je velika i ogromno zadovoljstvo sarađivati s tako velikim imenima bosanskohercegovačke umjetničke scene. Imamo Dinu Mustafića s jedne strane koji je pokazao što znači za pozorište i za film i s druge strane imamo Damira Imamovića koji je pokazao što znači za muziku i za kulturu, tako da je zaista ovo velika privilegija i neizmjerno zadovoljstvo sardživati s tim ljudima.

Muzika može reći puno, koje bi bile riječi muzike koju si izvodio u predstavi koje daju tačku na i?

Hm, smrt fažizmu, sloboda narodu!

Vedrana Božinović, glumica i dramaturginja

„TO NIKAD NIGDJE NIJE BILO“ KAO SVOJEVRSNI OMAŽ JEDNOM NENORMALNOM VREMENU

Vedrana Božinović svoju karijeru gradi od 1998., kada je diplomirala na Akademiji scenskih umjetnosti u Sarajevu. Zvanje magistrice umjetnosti (2005) stekla je na Essex University u Londonu. Stalni je član Drame „Narodnog pozorišta Sarajevo“ od 2007. godine, a 2021. godine je imenovana za direktora Drame kao prva žena u 100 godina postojanja ovog umjetničkog segmenta „Narodnog pozorišta Sarajevo“.

Na sceni je mnogo puta zasijala u glavnim ulogama, a ovoga puta u predstavi “To nikad nigdje nije bilo”, u kojoj je udahnula život Lidiji, glavnoj ženskoj ulozi.

Razgovarala: Sandra Živković

„To nikad nigdje nije bilo“, vrlo teška priča, vrlo teške uloge, čak i fizički zahtjevni elementi. Kako su u vrijeme globalne pandemije tekle pripreme za izvedbu ovog komada?

S obzirom da su probe počele u trenutku pandemije s kojom još živimo, bile su malo čudnije nego inače, prve čitaće probe i prvi susreti su bili online. Mislim to je jedan uobičajeni glumački proces, nije ništa

ni gori ni bolji nego drugi, jednino taj moment pandemije je bio neobičniji jer smo igrali do zadnje generalne probe s maskama i kad smo ih skinuli bilo je jako neobično i osjećala sam se nekako golo na sceni bez maske koja me kao štit od okoline i svijeta.

U večerašnjoj predstavi, pored glumačke, imate i ulogu dramaturginje. Kako je raditi na dvije uloge u jednom kazališnom komadu?

Uvijek zanimljivo i uvijek jako teško, ali tako se dogodilo i sretna sam zbog obje uloge. To je bio

prvi put da radim s Dinom Mustafićem i imali smo jednu vrlo uspješnu suradnju i rado je se sjećam i rado igram ovu predstavu i rado držim sve stvari još uvijek pod kontrolom.

Što je ono što je, osim Sarajeva, u fokusu cijele predstave? Koliko predstava rezonira s vremenom u kojem živimo?

Pa mislim da je gubitak u glavnoj ulozi, mislim da je ovo predstava o gubitku i mislim da ona na izvrstan način vrlo komunicira s današnjim vremenom, jer u moru svih ovih gubitaka koje doživljavamo, čovjek postavlja pitanje može li osobni gubitak biti nešto o čemu se pravi umjetnost. Ja mislim da može i mislim da ova predstava govori upravo o tome. To je knjiga koja govori o vrlo osobnom gubitku i mi smo to pokušali nekako inkorporirati u predstavu tako da osim knjige Tvrta Kulenovića koju je dramatizirao Darko Lukić, moj zadatak je bio da u predstavu ubacim priče o gubicima, dokumentarnim pričama ansambla, koje uvijek ne govore ljudi koji su i pričali tijekom proba i koje nisu uvijek istinite.

Kolenović je čovjek teatra koji je pisao, koji na neki način vrlo dobro shvaća što se može reći kroz teatar, kroz prozu koju je radio. To se zapravo vidi i kroz ovu predstavu.

Meni je jako draga da smo mi kao „Narodno pozorište Sarajevo“ počeli obilježavati našu stogodišnjicu tekstrom „To nikad nigdje nije bilo“ koji napravljen po knjizi „Istorija bolesti“ i djelomično

po čovjekovojoj obitelji. Zbog toga što je prof. Tvrko Kolenović ne samo bio Dinin profesor nego i nama starijim generacijama koji smo završavali akademiju scenskih umjetnosti, ali i zbog toga što je bio direktor NPS-a, tako da je ovo zaista jedan omaž jednog odanog studenta svom profesoru, ali i omaž jednom nenormalnom vremenu u kojem se dovodi u pitanje to može li pojedinačna smrt biti jednak i smije li se za njom uopće patiti na jednak način na koji se pati za kolektivnim gubitkom koji se u tom trenutku događao. Sarajevo jeste djelomično glavni lik ove predstave, ali mislim da je ono više kontekst u kome se stvari događaju. Mislim da je ono više kao boja, miris i zvuk, a da je sačuvan taj moment gubitka i taj moment besmislenosti rata. Ovo je antiratna predstava i meni je jako draga da je igramo i ovdje i na svakom drugom mjestu jer dok se zvečka svim tim ratovima i dok nam ti ratovi iznad glave stoje kao gilotine, ja mislim da ovakve predstave moraju postojati.

Ovo je, u svakom slučaju, vrlo intimna priča u koju su umetnuti vrlo intimni dijelovi iz života ...

Jeste. Trudili smo se da slijedimo neki put koji je Kolenović trasirao u svojoj knjizi kao i taj moment toka svijesti. Ovo je predstava toka svijesti svih nas, njega s kojim smo komunicirali, ali ono zaista funkcioniра kao vrlo intimna ispovijest, jedan na jedan, i meni je to velika vrijednost ove predstave i kazališta generalno. Mislim da prebacuje rampu i da komunicira s ljudima.

ГЛУМАЦ, ЕРМИН СИЈАМИЈА

Позориште је ту да упозори

Када данас причам са младима који су рођени након рата они кажу да данас виде само сивило, безизлаз, а позориште је ту да нас на све то упозори.

Пише: Милјана Ђурђевић

Какав је први осјећај након сусрета са брчанском публиком?

Дисали смо као један и зато се дивно осјећамо. Атмосфера је била некако чудна, и у неком моменту, имам осјећај да смо се стопили са публиком. Мислим да смо сви у сали препознали јединствену поруку ове представе - да нама овдје ратова и рата више не треба, него да треба да живимо . рата не треба никдјеу свијету.

Опет о рату. Да ли позориште треба дићи изнад дневне политике?

Ово није дневна политика. Ми причамо о нечemu што нам се десило у врло близкој прошлости, и то нас прати двадесет пет –шест година послије тога. Представу нисмо радили свјесно због ове ситуације која се дешава, него се Дини свидио роман и имао је потребу да се одужи Твртку Куленовићу. Када смо урадили представу кренуло је опет звецкање са оружјем. Ја бих волио да сваки становник ове наше лијепе Босне и Херцеговине погледа ову представу и да види шта рат доноси, поготово млади који се сада дижу и који би ратовали. Рат је лош за сваког. Хајде, боље да се договоримо. Представа сигурно није у сврху дневне политике.

Много људи је вечерас напустило представу?

Да, примијетили смо. Чуо сам како излазе, али драгом ми је да нису били бучни. На томе им хвала. То је њихово право да изађу из овог или оног разлога због нечег што им се не свиђа. Ја бих волио да се представа погледа до краја.

Да ли сте у представу унијели дио личног искуства?

У праву сте. Био сам у рату – биосаммалојетан, био са учесник рата, нажалост. Све ово вријеме покушавам да се не сјећам и да то потиснем из себе. Када смо почели радити представу рекао сам Дини: сјећам се само лијепих ствари из рата. Рат је био ту, али смо настојали да живимо нормално. Али, када смо кренули да копамо по себи онда је дошло до неких јако тужних и тешких ситуација. Присјетили смо се дијелова живота које смо изгубили, а то је порука коју хоћу младима да пренесем: за један дан рата губи се један дан живота. Сви који смо били ту смо изгубили дијелове својих живота. Изгубили смо драге људе. Тешко је било радити и присјећати се тих ужасних ствари. Рекао сам да више нећу

радити ни једну представу где се ја морам сјећати. Тешко је слушати приче о смрти.

Причате о рату. Да ли људи постају имуни на ратну психозу. Да ли ће ваша порука бити послата?

Драго би ми било да се пошаље, јер ми нисмо ни против кога причали, него само смо причали како је било нама у рату у Сарајеву, оног чега се ми сјећамо.

Да ли сте имали довољно слободе у интерпретацији лика кога играте, тачније да ли сте уносили и властита искуства?

Има слободе. Доста смо разговарали. Када бих хтио да пренесем моја искуства требало би неколико представа, али градили смо причу и цјелину представе са дијеловима искуства. Када данас причам са младима који су рођени након рата они кажу да данас виде само сивило, безизлаз. а позориштеје туда нас на све на то упозори.

MAK ČENGIĆ, GLUMAC

ISTA JE PORUKA DRAME PRIJE 100 GODINA, I BIĆE ISTA PORUKA SA SCENE I NAKON 100 GODINA

Jedan od glumaca koji je fantastično na sceni odradio svoj zadatak je glumac Mak Čengić koji u komadu tumači lik Živojina Žike Jaukovića, prijatelja glavnog protagoniste predsatve Svetislava.

Piše: Suvad Alagić

Treće takmičarske večeri 38. Festivala teatra u Brčkom odigrana je sjajna predstava „To nikad nigdje nije bilo“ Narodnog pozorišta Sarajevo, po motivima romana “Istorija bolesti” Tvrтka Kulenovića u režiji Dina Mustafića.

Nakon gledanja predstave sam po sebi se nameće zaključak da ovaj dramski komad nastaje i opstaje kao sveukupni sklopljeni i složeni umjetnički proces dijaloga i dramskih komunikacija između knjige, pozornice i gledališta.

Ugaoni kamenovi predstave i tačke na kojima počiva njen spiralni tok radnje su, prije svega, suočavanje sa drugima kroze sebe, sjećanje na sebe kroz druge,

propitivanje sebe kroz druge, svjedočenje koje dokument pretvara u umjetnički čin i poruku. Na koncu dobivamo fini i pitak zaokruženi dramsi koloplet suočavanja i sučeljavanje svih sa svima, mozaik malih-velikih osobnih povijesti koje se prepliću i ulijevaju kao riječne pritoke u one velike, neoborive, kolektivne, službene i povjesne kontekste koji kroz ovu dramu traže osobnu i opću katarzu i smiraj.

Gosp. Čengiću, na koji način, kako i koliko ste se pripremali za ovu ulogu?

Naravno da sam se za ovu ulogu pripremamo sa svojim glumačkim ansamblom Narodnog pozorišta Sarajevo, uz podršku starijih kolega, uz njihov vjetar u

leđa, stvarno mi nije bilo teško spremati ovu i druge uloge. Pored mene tu je i moj mladi kolega Dino Bađrović s kojim je bilo veliko zadovoljstvo raditi. On je imao da iznese jedan veliki dramski zadatak koji je on, ja mislim, jako uspješno iznio na scenu.

Pored toga u isto vrijeme, s obzirom da je on na taj način iznosio svoju ulogu, dao je i meni taj glumački prostor kao njegovom najboljem prijatelju; ustvari, da ga slažem i da doživim promjenu koju trebam doživjeti na daskama koje život znače.

Kakva i kolika je bila uloga reditelja u cijeloj ovoj prići oko nastanka predstave, naravno, uz poštivanje svega onoga što ste rekli o svojim kolegama iz glumačkog ansambla?

Velika je uloga reditelja, veliki je to bio izazov i odgovornost da bude dirigent jednog velikog ansambla, da sa muzikom pravi koreografije, da od nas napravi del arte likove koji nisu realni i mislim da je ovo bio jako zahtjevan zadatak koji smo svi kao ekipa uspjeli iznijeti uspješno do kraja.

Koliko vaš lik i predstava korespondiraju sa našom stvarnošću i koliko ste uspjeli da je umjetnički univerzalizirate?

Pa ja mislim da ova predstava tačno odražava situaciju danas ovdje kod nas i u svijetu, pogotovo što je Branislav Nušić istu ovu protekciju napisao prije 100

godina. I definitivno je da poruka i nakon 100 godina i dalje glasi da se ama baš ništa nije promijenilo i da imamo osjećam da ćemo i za sto godina odigrati protekciju isto kao i danas.

Koliko je stanje pandemije u kojem se nalazimo utjecalo na vaš i rad cijelog ansambla tokom nastanka predstave?

Pa s obzirom da već skoro prolazi i druga godina pandemije, jedino što smo mi mogli uraditi na prostoru scene je da poštujemo epidemiološke mjere, da držimo rastojanje kolikogod možemo, da nosimo maske tokom probe jer je to bila naša zaštita, većina nas je vakcinisana. Ipak bilo nam je teško raditi u ovakvim uslovima jer ne mogu a da se ne osjete ti štetni efekti pandemije, ona se osjeti na svakom koraku, u svakom kutku, mislima, radu sa sobom i drugima, i čak ako nije fizički tu onda je ona negdje u zraku i konstatno stvara neki strah kod glumaca. **I na kraju, kako publika prima predstavu i koliko puta ste je izvodili prije dolaska na takmičarski dio Susreta u Brčkom?**

Predstavu smo do sad izvodili pet-šest puta. Gostovali smo i u Podgorici i mislim da je i Podgorica s obzirom na činjenicu da smo promijenili publiku bila dokaz da publika i definitivno prima tu predstavu jako dobro.

OFF PROGRAM

GLUMAČKI PROTAGONISTI MODERNOG IZRAZA U IZLOŽBENIM PROSTORIMA OBNOVLJENIH SUSRETA

Izložbeni prostori Dvadesetih obnovljenih Susreta pozorišta / kazališta su bili mjesto na kojem su prezentovani pozorišno dokumentarni sadržaji o glumcu i piscu Nedimu Omerbegoviću, kao i glumačkim velikanima Oliveri Marković, Pavlu Vuisiću i Radetu Markoviću.

Pišu: Srdjan Vukadinović, Jakov Amidžić

GLUMAC I PISAC – NEDIM OMERBEGOVIĆ

Postoje kreativni ljudi koji kroz život idu „tiho i nečujno“. Tek kada fizički nestanu, neko ih se sjeti. Ali, ne u mjeri u kojoj oni to zaslužuju. Jedan od takvih je i glumac i pisac Nedim Omerbegović.

Glumački i spisateljski talenat Nedim Omerbegović je itekako znao iskoristiti na scenama južnoslovenskih teatara, strpljivo stvarajući sliku o sebi kao glumačkom i teatarskom protagonisti koji uspostavlja komunikaciju sa publikom uz potrebu da prevaziđe sve

sukobe i probleme. Tiho i nenametljivo je u svojim glumačkim kreacijama ostvarivao ujednačenu i ubjedljivu igru koja se pamti.

Glumac i pisac Nedim Omerbegović je rođen 1926. godine, a preminuo 03. oktobra/listopada 2005. godine u Zagrebu.

Završio je veliku maturu u Beogradu. Početkom 50-ih godina XX vijeka (1949-1951) igrao je honorarno na sceni beogradskog Narodnog Pozorišta. Od 1951-1954 bio je član šabačkog Narodnog pozorišta. Od 1954. godine, pa do kraja pozorišne sezone 1955/56. je član Teatra „Joakim Vujić“ u Kragujevcu. Od 01. septembra/rujna 1956. godine, pa do 31. avgusta/

kolovoza 1957. godine je član novosadskog Srpskog narodnog pozorišta. Od 1957. pa do 1959. godine je član drame Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu. Igrajući na scenama nekoliko pobrojanih teatara u južnoslovenskom kazališnom ambijentu Nedim Omerbegović je ostvario značajne uloge u komadima južnoslovenskih autora: Stevana Sremca, Branislava Nušića, Miroslava Krleže, Milana Ogrizovića, Ranka Marinkovića, i drugih. Ništa manje nisu značajne ni njegove glumačke kreacije u djelima klasika, i to: Molijera, Lope de Vege, Artura Milera, Bertolda Brehta, Tenesi Vilijamsa, i drugih.

GLUMAČKE KREACIJE POZORIŠNE HEROINE OLIVERE MARKOVIĆ

Velika filmska, televizijska i pozorišna glumica Olivera Marković je rođena u Beogradu 3. maja/svibnja 1925. godine. U mjestu rođenja je i preminula 28.jula / srpnja 2011.godine.

Završila je gimnaziju u Nišu i upisala studije istorije umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Nije dugo ostala na ovom studiju, već je nakon

svog prvog, manjeg nastupa na filmu 1945. godine u ostvarenju „U planinama Jugoslavije“, sovjetskog reditelja Abrama Rooma odlučila da upiše glumu na beogradsloj Akademiji za pozorište, film, radio i TV.

Odigrala je više od stotinu uloga u pozorištu i sedamdesetak na filmu. Ostvarila je i preko devedeset televizijskih uloga u filmovima i serijama.

Bila je članica Beogradskog dramskog pozorišta. Na sceni Pozorišta na Crvenom krstu zapažene su bile njene uloge u adaptacijama američkih modernih dramskih autora poput Arthur Millera, Tennessee Williamsa i Williama Ingea. Glumila je i u drama-ma Bernarda Shawa, Williama Shakespearea, Carla Goldonija, Fjodora Dostojevskog, Jeana Anouilha, Eugenea O'Neila, Molièrea, Čehova, Gogolja, Bertolta Brechta, i brojnim drugim.

Iz BDP-a prelazi u beogradsko Narodno pozorište (1967 – 1989), gdje ostaje do odlaska u penziju. U ovom pozorištu ostvarila je više od trideset značajnih uloga. Kada je riječ o pozorišnim ulogama Olivere Marković treba reći da je nastupala i na sceni beogradskog Ateljea 212 i Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu.

Pored pozorišta, igrala je i u brojnim televizijskim filmovima i serijama: „Bolji život“ (1987) i „Grlom u jagode“ (1976.).

Prve značajnije uloge na filmu ostvarila je u ratnoj drami „Šolaja“ (1955) reditelja Voje Nanovića, trileru „Posljednji kolosijek“ (1956) Žike Mitrovića i melodrami „Samo ljudi“ (1957) Branka Bauera. Bila je omiljena glumica Veljka Bulajića ostvarivši zapažene uloge u njegovim filmovima: „Vlak bez vozog reda“ (1959.), „Uzavreli grad“ (1961) i „Kozara“ (1962). Od brojnih filmskih uloga Olivere Marković treba izdvojiti i one u folmovima: „Drug predsjednik centarfor“ (1960) Žorža Skrigina, „Sibirska ledi Magbet“ (1963) Andrije Wajde, „Petrijin venac“ (1980) Srđana Karanovića, „Moj tata na određeno vreme“ (1982. Milana Jelića, „Braća po mater“ i (1988) Zdravka Šotre, i dr.

Igrala je i u brojnim filmovima svogog sina, redatelja Gorana Markovića, i to: „Nacionalna klasa“ (1979), „Majstori, majstori“ (1980), „Već viđeno“ (1987), „Sabirni centar“ (1989), „Tito i ja“ (1992), „Urnebesna tragedija“ (1995) i „Kordon“ (2002).

Za glumački rad na filmu dobila je dvije Zlatne arene na Filmskom festivalu u Puli; za najbolju glavnu glumicu u „Službenom položaju“ (1964) Fadila Hadžića i najbolju sporednu glumicu u „Balkan ekspresu“ (1983) reditelja Branka Baletića.. Takođe, dobitnica je i nagrade za životno djelo (na filmu) „Slavica“ (1987), a za ukupan pozorišni rad primila je nagradu za životno djelo „Dobričin prsten“ (1998).

Višestruko talentovana, Olivera Marković je odigrala impozantan repertoar u pozorištu. Ništa manje značajna nisu ni njena filmska i televizijska ostvarenja. Nikada ne zalazeći u površnost i banalnost, iskidanost i patetiku, zašto je i postojala mogućnost, jer su je mnogi doživljavali više kao uspješnu interpretorku ruskih romansi i romske muzike, uspjela je da nađe mjeru između više umjetnosti za koje je bila izuzetno nadarena. Uvijek iskrena i prirodna, nalazila je lako put do komunikacijske uspostave saglasja sa gledalištem.

GENIJALNI NATURŠČIK – PAVLE VUŠIĆ

Južnoslovenski srpski glumac Pavle Vušić je rođen 10. jula / srpnja 1926. godine na Cetinju. Preminuo je 1. oktobra / listopada 1988. godine u Beogradu. Studirao je pravo i povremeno se bavio novinarstvom. Bio je novinar Radio Beogradu, a prve glumačke korake je napravio u Pančevačkom pozorištu. Premda nije uspio da upiše Akademiju za pozorište, film,

radio i televiziju (današnji FDU), to ga nije spriječilo da izgradi veoma uspješnu televizijsku i filmsku karijeru.

Od 1950. do 1986. godine snimio je 129 dugometražnih i 14 televizijskih filmova, te 17 televizijskih i šest mini serija.

Prepoznatljiv je Pavle Vušić po ulogama u filmima i serijama „Ko to tamo peva“, „Maratonci trče počasni krug“, „Povratak otpisanih“ i mnogim drugim.

Dobitnik je brojnih nagrada i priznanja, poput „Zlatne arene“, Sedmojulske nagrade, Oktobarske nagrade grada Beograda, nagrade „Car Konstantin“ i drugih.

Od 1993. godine na Filmskom festivalu u Nišu dodjeljuje se nagrada glumcu za životno djelo koja nosi njegovo ime.

Dominantno filmski glumac, Pavle Vušić je bio boem i osobenjak. Jedan je od poslednjih boema srpske i južnoslovenske glumačke scene. Bio je sjajni naturščik na filmu iz koga je iza jedne surove spoljašnosti izbijala unutarnja pritajena dubina humanog glumačkog zvuka. Svoj filmski glumački krug je zatvorio sa 129 snimljenih dugometražnih filmova i 14 televizijskih filmova. A tu je i sedamnaest televizijskih serija. Kada je pozorište u pitanju ostvario je samo par uloga na početku svoje karijere u Srpskom narodnom pozorištu iz Pančeva.

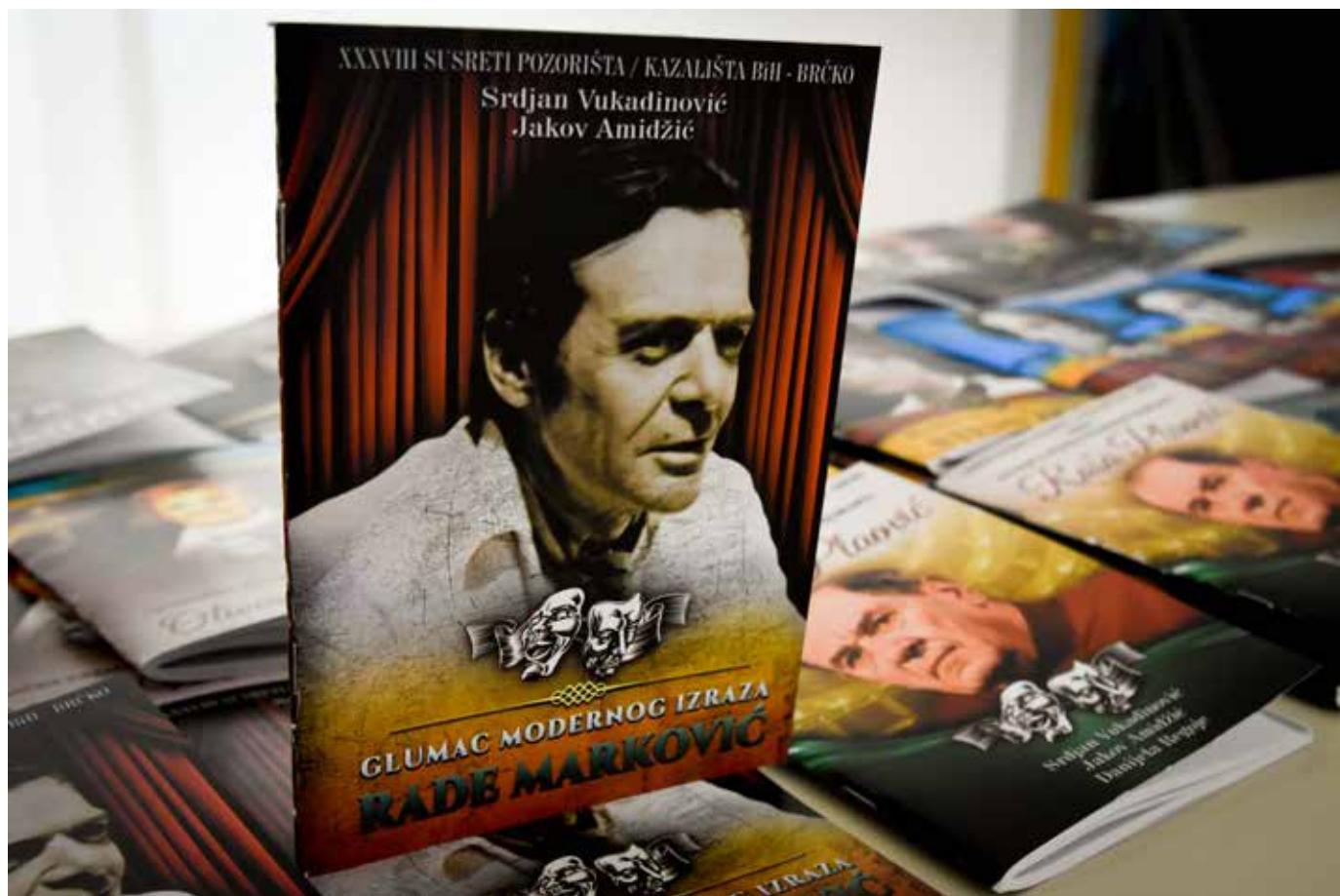
GLUMAC MODERNOG IZRAZA – RADE MARKOVIĆ

Glumac modernog izraza Rade Marković rođen je u Beogradu, 14. oktobra / listopada 1921. godine. Preminuo je u Zaboku (Republika Hrvatska) 10. septembra / rujna 2010. godine.

Studirao je na Tehničkom i Filozofskom fakultetu u Beogradu.

Prva iskustva iz glume stiče u amaterskoj glumačkoj grupi na Kolarcu. Od 1946. do 1949. godine bio je aktivan glumac u studentskom pozorištu, a od 1959. godine profesionalni je glumac u Beogradskom dramskom pozorištu. U svojoj pozorišnoj karijeri sarađivao je sa brojnim pozorištima (Atelje 212, Narodno pozorište, Beogradsko dramsko).

Među njegovim brojnim ulogama u pozorištu ističu se one u „Nikoletini Bursaću“ Branka Čopića (glumio je i u istoimenoj tv drami 1958. godine), „Mački

na vrućem limenom krovu“ Tennessee Williamsa, „Oblomovu“ Gončarova i „Čekajući Godota“ Samuela Becketta.

Na filmu je debitovao glavnom ulogom u „Besmrtnoj mladosti“ (1948) Vojislava Nanovića. Tumačio je uloge, uzmeđu ostalih, u filmovima: „Zenica“ (1957), „Te noći“ (1958) Jovana Živanovića, „Saša“ (1962) Radenka Ostojića, „Most“ (1966), „Diverzanti“ (1967) i „Valter brani Sarajevo“ (1972) Hajrudina Kravaca, zatim „Klopka za generala“ (1971) Miomira Stamenkovića, pa „Otpisani“ (1974) Aleksandra Đorđevića, „Dečko koji obećava“ (1981) Miloša Radivojevića, „Kako sam sistematski uništen od idiota“ (1983) Slobodana Šijana., i mnoge druge

Tokom bogate glumačke karijere ostvario je uloge u više od stotinu pozorišnih predstava, sedamdesetak filmskih produkcija i glumio u više od šezdeset televizijskih filmova i serija.

Nosilac je brojnih nagrada. Osvojio je tri Srebrne Arene na filmskom festivalu u Puli (1956, 1957 i 1963). Dobitnik je nagrade za životno djelo „Slavica“ za ukupan rad na filmu (1989).

Nagradu za životno djelo „Dobričin prsten“ za ukupan rad u pozorištu dobio je 1998.godine.

Bio je profesor glume i šef klase na Akademiji um-

jetnosti u Novom Sadu od 1981. godine. Režirao je samostalno i dva dokumentarna filma „Smeđ sa scene“ i „Među nama“.

Jedan od začetnika konstituisanja i stvaranja južnoslovenskog pozorišnog ambijenta, poslije Drugog svjetskog rata je Rade Marković. Jedan je od najistaknutijih glumaca modernog glumačkog izkaza. Približio je te prostore moderniji i moderniji.modernom glumačkom evropskom izrazu. Ako se analiziraju likovi koje je Rade Marković tumačio, vidi se da iza njih стоји glumac koji poznaje stil glume u modernom teatru, ali istovremeno i glumački protagonista koji u sve to ugrađuje neke ne simbole, nego specifične, svoje znake koji su više od same izgovorene riječi ili izvedene geste.

OKRUGLI STO

UMJETNOSTI BEZ EMOCIJE NEMA

Predstava "To nikad nigdje nije bilo" izrasla je kao proces razgovora između knjige, pozornice i gledališta. Ljudi ovu predstavu ne gledaju kao čisti dramski tekst nego je promatraju kroz memoriju o vremenu koje je prošlo, nečemu što nas je sve zajedno obilježilo a to je rat. To je dakle sučeljavanje naših malih, bezvrijednih ali s druge strane iznimno važnih života, u nekim okolnostima bezvrijednog života i privatne povijesti sjećanja a sve je na neki način inkorporirano u ovo što se moglo vidjeti u predstavi.

Piše: Suada Malkanović

Brčanska publika imala je veliku čast pogledati predstavu Narodnog pozorišta Sarajevo "To nikad nigdje nije bilo" autora Tvrтka Kulenovića koja je rađena po motivima romana "Istorija bolesti" a za koju je adaptaciju i dramatizaciju uradio Darko Lukić, dramaturgiju potpisali Vedrana Božinović i Darko Lukić, a režiju Dino Mustafić.

Nakon odigrane predstave koja je trajala puna dva sata održan je i okrugli sto, koji je na jednom mjestu okupio glumce i znatiželjne pojedince. Ovaj okrugli sto predvodio je Dževdet Tuzlić a u uvodnom izlaganju posebnu pažnju posvetio je sjećanju na autora

predstave Tvrтka Kulenovića.

Predstava "To nikad nigdje nije bilo" izrasla je kao proces razgovora između knjige, pozornice i gledališta. Ljudi ovu predstavu ne gledaju kao čisti dramski tekst nego je promatraju kroz memoriju o vremenu koje je prošlo, nečemu što nas je sve zajedno obilježilo a to je rat. To je dakle sučeljavanje naših malih, bezvrijednih ali s druge strane iznimno važnih života, u nekim okolnostima bezvrijednog života i privatne povijesti sjećanja a sve je na neki način inkorporirano u ovo što se moglo vidjeti u predstavi.

U stotoj godini trajanja, Narodno pozorište u Sarajevu ovom se predstavom prisjeća mnogih svojih sretnih i nesretnih dana, bezbrojnih ljudi i sudbina koje su ga

kroz to vrijeme obilježavale i koje je ono obilježavalo. Slavi sve ono što je i u drugim velikim kućama na dru-gačije načine bilo i prisjeća se onoga što nikad, nigdje nije bilo.

U predstavi se pojavljuju autorov otac i majka koji su znatno obilježili njegovu fizionomiju, čovjeka koji na takav način promišlja život, kroz umjetnost, kroz vri-

jednosti koje umjetnost nosi sama po sebi, koje su univerzalne i koje nemaju nacionalnost. Tvrtnko je dramu pisao malo ekavski a malo ijekavski a prema riječima glumaca ova predstava predstavlja veliko bogatstvo upravo zato što se tako lako prelazi iz jednog u drugo a ne gubi se ta nit lika koji se igra odnosno o kojem se govori.

Odnos samog autora i njegove supruge Lidije predstavlja jednu ogromnu intelektualnu ljubav i razumijevanje jer su njih dvoje bili partneri. Žene i muškarci kroz život dolaze i odlaze, vrlo rijetko nađete nekoga ko vam je partner u životu, nekoga ko nije ni ispred ni iza vas, nego nekoga ko vas prati.

Vedrana Božinović koja je igrala ulogu Lidije, Tvrtkove supruge ističe da u ovoj predstavi nije htjela da igra ulogu Lidije kao suprugu nego kao žene koja je bila partner takvom jednom čovjeku. Ona naglašava da je gubitak partnera strašan ali kada iz tog gubitka nastane jedna knjiga kakva je "Istorijska bolesti" onda se osjeti ta vrsta ljubavi i partnerstva.

Predstava "To nikad nigrdje nije bilo" nije igrana samo po tekstu autora nego je bazirana i na iskustvima samih protagonistova. U ovu predstavu svaki glumac je unio svoj lični pečat, svako se prisjetio nekog svog ratnog iskustva koji je bio veoma bolan. Mnogi od njih su tokom rata izgubili svoje voljene i bilo je veoma teško to svoje bolno iskustvo igrati kao glumački zadatak.

Činjenicu da nema umjetnosti bez emocije dokazali su i glumci u predstavi "To nikad nigrdje nije bilo" te da je emocija ono što umjetnost čini posebnom jer kad bi bila hladna i kada bismo je samo izgovarali i deklinirali onda bi ona bila bezvrijedna i ne bismo imali mnogo sreće od nje.

KRATAK HISTORIJAT NARODNOG POZORIŠTA SARAJEVO

Narodno pozorište Sarajevo najveća je pozorišna kuća u Bosni i Hercegovini i jedna od najznačajnijih u Jugoistočnoj Evropi. Otvoreno je 17. novembra 1921. godine, a svečani čin otvaranja pripao je Branislavu Nušiću, tadašnjem načelniku Umjetničkog odjeljenja Ministarstva prosvjete. Tri večeri za redom izvođeni su muzičko-dramski programi i tako je ozvaničen početak rada kuće.

U počecima svog postojanja Narodno pozorište Sarajevo je djelovalo isključivo kao dramsko pozorište. Od 1946. u ovo pozorište se uvode i muzički oblici djelovanja, pa će tako bogatoj historiji ovog pozorišta izuzetno pridonijeti Opera, odnosno Balet. Narodno pozorište Sarajevo je središnja pozorišna kuća države BiH i ono je svojim umjetničkim rezultatima, radom generacija umjetnika, a posebno načinom organizacije (tri ansambla Opera, Drama i Balet), veoma važan element pozorišnog i uopšte duhovnog života u BiH. 9. novembra 1946. započela je svoju umjetničku djelatnost Sarajevska opera, svečanom premijerom "Prodana nevjesta" Bedricha Smetane. Time je učinjen veliki napredak u razvijanju muzičke kulture u Bosni i Hercegovini.

ЗНАЧАЈ НЕГОВАЊА ДОМАЋЕГ ДРАМСКОГ ТЕКСТА НА СУСРЕТИМА ПОЗОРИШТА/РОЗОРИШТА/КАЗАЛИШТА

Предраг НЕШОВИЋ

Ако усвојимо ону стару и тачну премису, према којој је репертоар најпотпуније огледало и слика о уметничкој делатности сваког доброг Фестивала, а понајвише они који држе до доброг нивоа уметничке политике, онда морамо, још на самом почетку овог разматрања, истаћи како овогодишњи 38. Сусрети позоришта/позориšta/kazališta Брчко дистрикта показују промену, и то на боље – опште слике позоришног живота у Босни и Херцеговини и Региону. Наиме, већ на основу такмичарског програма овогодишњих Сусрета..., независно од креативних резултата извођача, који ће бити остварени, могуће је без двоумљења констатовати како су позоришне куће у Б и Х поклониле већу пажњу текстовима

домаћих аутора са којима су ушли у званичну селекцију Сусрета... и, како тај избор углавном може да издржи и најстроже естетско-литерарно-позоришне критеријуме. Може се, такође неоспорно закључити да се репертоар не препушта случају или пак да се више не креира искључиво у строгој зависности од могућности ансамбла.

Оно што посебно охрабрује у програму овогодишњих Сусрета..., то је свакако присуство знатног броја домаћих аутора. Додуше прозних па драматизованих, и као такви доприносе да добијамо сасвим другачију репертоарску слику неголи што је била она претходних година Сусрета... Склони смо да поверијемо како овогодишњи Сусрети... у том погледу представљају трајну и значајну прекретницу у

позоришном трајању.

Међутим, овде се не сме stati, даље се треба поставњати питање савременог репертоара, репертоара кога би сачињавала дела тематски поникла из наше савремености оваг поднебља, краја, а обраћена на начин који би одговарао савременим драматуршким стремљењима, укључујући ту и тежњу ка иновацијама. Знамо да институција драмског конкурса, коју су прихватила нека наша позоришта, није донела очекиване и жељене резултате. Због тога, чини ми се, да позоришта из Региона морају да предузму још неке друге акције а да би дошли до савременог и истовремено актуелног драмског текста. Набољи начин било би – успостављање сарадње са самим писцима. Такву сарадњу могла би остварити позоришта појединачно или пак – удружену путем своје организације. Сарадња позоришта и писца у свету је још од раније позната и може се рећи да је готово увек доносила значајна остварења, посебно у настојањима да се дође до актуелних позоришних текстова. А као

крајњи резултат увек би биле изузетне представе. Мишења сам да би остваривање такве сарадње било корисно започети управо с амбицијом да се нова домаћа дела по први пут и изведу на Сусретима... Тако би Сусрети... остварили и ону своју првобитну сврху као Фестивал босанскохерцеговачке драме.

Морам да изнесем да сам мишљења када је реч о домаћој драми, да није само проблем у савременим текстовима. Потребно је поново, и поново оживљавати она драмска дела која су из различитих разлога пала у заборав. То је стални дуг према нашој класици, али и према публици коју треба на тај начин богатити новим сазнањима и открићима. Само таквим односом према домаћој драмској литератури друштво и уметничка мисија позориша добија свој пуни смисао.

Није ми циљ да овде набрајам савремене драмске текстове: Библиографија се може наћи на Google претрази и у сваком часопису намењеном позоришту – домаћа драмска дела морају да се

дефинитивно извјуку из управничких фиока. Такође је излишно доказивати колико су савременици заинтересовани за тако сачињен репертоар. Покушао сам стога, само да летимично, не упућтајући се студиозније у проблеме који без сумње заслужују много више аргумента, укажем на оно што, по мом мишљењу, представља

парадокс: драме, домаће, савремене, има свуда више – у изјавама, у књигама, у жељама, у конкурсним материјалима – него тамо где јој је место и где сви тврде, треба да је буде: на сцени. Зашто је тако?

